

NI ZVEZDA NI JEZIK

Dr Julius me je jednog sparnog popodneva, nakon grupne terapije, poveo do starog bunara koji je bio zaptiven limenim poklopcem i zaključan katancima sa obe strane. Ličio je na postament za skulpturu koju su zaboravili da izlože. Nekada je ovo bilo srce bolnice, rekao je kada smo se približili tom mestu. Postojao je još jedan bunar, dodao je, tamo kod kuhinje, ali ni približno nije bio važan kao ovaj. Starac se popeo na stepenik i naslonio se na obod bunara. Ljudi su nekad, rekao je, ako su bunari bili plići, voleli da se ogledaju u vodi. Da, to je bilo moguće ako bunar ne bi imao krov ili nadstrešnicu. Ovaj je bunar bio otvoren, iskopan još pre rata, ali je tokom vremena nivo vode opadao, pa je njegov otac Dezider u jednom trenutku doneo odluku da pozove bunardžiju iz Mramorka, Kuruca Ambrosa, koji je umeo da zenkuje i najdublje bunare. Tako je u kasno leto 1933. ovde podignuta skela sa čekrkom i sajlom kojom su se bunardžije spuštale u okno, postavljajući konstrukciju koja je trebalo da podupire zidove dok su oni kopali još dublje, do neke nove vodene žile. Njegova majka Flavijana mu je pričala, kada bi ga ponekad dovela do kamenog santrača, kako je volela da sa Deziderom noću stoji tu i osluškuje eho njihovih glasova koji bi im se vraćali iz bunara preobraženi. Oslušivali su to kao neki novi jezik kojim su progovorili usred bolnice-kasarne, koja nikad, znali su to, neće promeniti svoju ćud. A Dezider bi onda rekao da to što im se vraća iz bunara najviše podseća na zvezdani jezik jednog ruskog pesnika koga je čitao u Pragu između lekcija o vezi humora i nesvesnog. Za sve je trebalo pronaći novi jezik, govorio je u bunar, odakle je čuo svoj eho kao: *Je zve nobalo ni trenaci jevi nazik!* Flavijana se krišom smejala, zaklanjajući lice rukama. Nešto slično je pročitala u časopisu *Nemoguće*, koji joj je dao kada je prvi put došla kod njega. Bio je na ćirilici, ali ona je s lakoćom čitala te reči jer nisu ličile ni na jednu reč koju je prethodno čula ili pročitala, tako da je i slova i reči učila iznova. Nagnula se nad bunar i počela da govori:

Znaj, Julius, kako te jošujem višujem tujem samujem titujem stid. Iz bunara je dopirao eho koji je te njene reči rastavljao na slogove i ponovo ih kombinovao kao šifru koju je upravo bila poslala nekome s onu stranu bunara, u dubinu zemlje, gde su, verovala je, stajali njihovi dvojnici koji su govorili samo takvim jezikom. Dezider se potom nagnuo nad okno i hlebnjikovski izgovorio: *Znaj, Flavijana, kako sam lešni letni rudni razbijni padni drug.* Je li to pjesma, Dezider?, pitala je. Za mene? *Ja san ja sen je seni,* odgovorio bi on, *jasan jasen jeseni.* Tada je iz mraka najpre izronila bela marama sa naramenicama nadstojnice Andrine Hlebec, koja je zastala na nekoliko metara od njih, podbočila se i ljutito pozvala sestru Flavijanu: Umjesto u dvorbi bolesnih, gubiše vrijeme na tom zdencu! Mogla bih te vratiti u Stenjevac, znaš.

Sutradan je, kao odgovor na njihovu igru kod bunara, na najviši dimnjak jednog paviljona kovinske bolnice sleteo srebrnkasto-crni ždral. Flavijana ga je prva ugledala dok je nakon mise žurila ka krojačnici, gde je trebalo da nastavi sa obukom pacijentkinja. Veliki ždral je u niskom letu klizio dvorištem ispred nje, da bi se zatim podigao iznad krova i elegantno, poput nekog velmože, spustio na dimnjak. Zastala je načas, pričao mi je dr Julius okrenuvši se ka najbližoj zgradi na kojoj je dimnjak bio nazubljen vremenom, a onda ju je preplavila neka tiha radost koju je želela da podeli sa Deziderom.

Međutim, njega tih dana nije mogla često da vidi jer je sestra Andrina Hlebec već intervenisala kod dr Zahradke, šefa Muškog nemirnog odeljenja, i dr Radmana, zamenika upravnika, žaleći se na ponašanje dr Dezidera Juliusa, koji je njenoj sestri Flavijani „usadio“, baš tako je rekla, nekakve budalaštine u glavu. Obojica lekara su se složila da se sa upravnikom u poslednje vreme događa nešto čudno, bio je često odsutan, nije išao u vizite, a poslužitelj je nedavno na njegovom stolu zatekao nekakav šareni pamflet, otvoren na strani gde je slika kralja Aleksandra bila iznakažena nekakvim nalepljenim krpama, tako da su mu usta ličila na položenu vulvu dok je na čelu imao beli znak pitanja oboren kao srp. O tome su već svi šapatom govorili u bolnici i samo su čekali trenutak kada će učiniti nešto, a taj čas je nastupio ubrzo, pošto se bunarska konstrukcija jednog jutra obrušila i delimično zatrpala nesrećnog bunardžiju Kuruca Ambrosa.

Dr Julius me je zatim poveo dalje, ka zapadnom delu bolničkog poseda, iza paviljona i pratećih zgrada. Ovde, rekao je on pokazujući rukom ka jednoj ruševini, baš tu je bila velika staja za konje. Bilo ih je ukupno jedanaest, ne računajući nesrećnog Bandija, koji je preminuo noć uoči dolaska milosrdnih sestara u Kovin. Bili su uglavnom štajerske pasmine, stameni i snažni, a među njima se izdvajao jedan dvogodišnjak po imenu Mars, koga je Dezider povremeno jahao do Dunavca, kada bi želeo da se osami. Ponekad bi, kasno noću, kada bi se uverila da nadstojnica Andrina spava tvrdim snom, Flavijana krišom izlazila iz spavaonice, zamolivši svoju blisku prijateljicu, sestru Timinu Černigoj, da je pokriva ukoliko se stara rospija bude probudila. Dezider ju je čekao sa Marsom kod stare kapije na severu kompleksa, koja još tada nije korišćena, a koju su nekadašnji projektanti, braća Wolf iz Timisoara, predvideli za brzu

noćnu evakuaciju lovačkog bataljona. Onda bi zajedno odjahali do Dunavca, obilazeći naselje, da bi se potom obalom vratili uzvodno. Ležali bi u pesku i posmatrali veliki mesec nad Dunavom, koji je tamo, u daljini, gotovo dodirivao vrhove smederevske tvrđave. Šta ćemo mi, Julius?, pitala je Flavijana. A ne znam, odgovorio je on iz mekanog mraka, nešto ćemo. Sve je teže u Kovinu, rekla je ona, sestra Hlebec luduje i pitanje je dana kada će je otkriti. Nije samo u Kovinu teško, prekinuo ju je Dezider, dodavši kako je od poznanika Schwittersa iz Hanowera dobio pismo u kome je on potanko ispričao šta se dogodilo u Berlinu s knjigama.

A sve, zapravo, počinje u bibliotekama, *il bene e il male*, rekao mi je dr Julius pošto je podigao jednu razbijenu ciglu pored zida, pokušavajući da je sklopi po liniji pucanja. Tamo, u Berlinu, bio je neki mladi bibliotekar Wolfgang Herrmann, koji je želeo da napreduje u karijeri, pa je dolazak nacista na vlast iskoristio za pravljenje svoje prve velike bibliografije koju je naslovio „Crna lista“. Time se pridružio nacističkoj akciji usmerenoj protiv svega što nije izražavalo nemački duh. A šta je to bio nemački duh, pitao se i njegov otac Dezider te daleke noći na Dunavcu, ako to nije bio Schwitters. Njegov *Merzbau* nadživeće sve što zaglupljena masa u smeđim košuljama može smisliti, pa čak i lomaču koju su potpalili na Bebelplatzu. Studenti oduševljeni nacizmom su tog majskog dana palili ono što su u svojim aprilskim tezama označili kao *jevrejski intelektualizam, liberalno propadanje i degenerisanu umetnost*. Dezider je zadrhtao od pomisli na to kako se takve ideje mogu brzo proširiti po Evropi, pa je zagrlio Flavijanu i privio je na grudi. Mesec se nad njima punio držeći ih u uverenju da se još uvek nalaze na bezbednom mestu, daleko od pipaka nacističke hobotnice. Ipak, pomislio je Dezider, to što su kopali po njegovoj ličnoj biblioteci u ordinaciji upozoravalo ga je da sve tu možda i nije bilo tako sigurno. Eto šta se događa, sumorno je zaključio, dodavši da je od tog bibliotekara Herrmanna njegov štajerski ždrebac Mars zasigurno imao više mozga, i da njemu nikada ne bi palo na pamet da uradi takvo nešto, čak ni pod pretnjom korbačem.

Ali nije to bio ni prvi ni poslednji put u istoriji, *amico mio*, rekao je dr Julius ne prestajući da se igra komadima cigle u rukama, da *cavallo* bude pametniji od bibliotekara, ministra ili kancelara. Najgore od svega je što ljudi koji takve podržavaju misle da su mnogo pametniji od konja, a zapravo je suprotno. Da je Milošević pokazao malo više ljubičevske pameti, sigurno mu se ne bi dogodilo da od jedne zemlje, koju sam zvao svojom, napravi klanicu. Konji to ne rade, ni u snovima. Tako se ni njegov bivši prijatelj dr Kokot ne bi usudio da predsednikovoj ženi pošalje spisak nepodobnih lekara, koji su zatim bili otpušteni jer nisu bili na srpskoj liniji. Isto se dogodilo i na televiziji, na radiju, u sudovima, bibliotekama, školama, bankama, železnici, domovima kulture i samoposlugama. Spiskovi leže u osnovi svega, na bibliografijama nepodobnih počiva uspon skorojevića. Tako je dr Kokot najpre dobio njegovu kancelariju, pa je postao šef odeljenja, da bi potom prešao u Ministarstvo zdravlja, a kako je kasnije čuo, završio je u diplomatiji, kao konzul u Parizu. Pa, lep je to put za jednog doktora koji je mislio da je mnogo pametniji

od štajerskog konja, osmehnuo se ironično dr Julius, samo je cena visoka, često izražena i u ljudskim životima. Međutim, kada društvom zavlada pomama čišćenja, takvi kokoti prvi zapevaju svoje budnice. On, dr Julius, eto, radi i danas kao konj u Zavodu, izvlači džakove sa đubretom do kontejnera, ali još uvek nije pomislio da je u nečemu bolji od konja kakvi su bili Bandi ili Mars. Pa nije bez razloga dr Basaglia uzeo baš plavog konja za simbol svog antipsihijatrijskog pokreta u Italiji. A on, dr Julius, naučio je da poštuje konje zbog svega što ih je odlikovalo, ali ljudi u njegovom okruženju, pre nego što je dopao ovamo, prestali su da u vrednoći, istrajnosti, pameti i spremnosti da zbog odanosti i ljubavi izgube sve vide nešto dobro. Naprotiv, te su osobine sačuvali samo konji u ovom društvu, dok su se ljudi okrenuli drugim stvarima. I u Jugoslaviji, najpre su čistili nepodobne, a onda su počeli da čiste jezik, baš kao što su oni nemački studenti zadribalde pisali u svojim aprilskim tezama. Dr Julius je, izvlačeći smeće iz Zavoda, često kraj kontejnera nalazio novine u kojima je pisalo kako su vlasti počele da se brinu o čistoti jezika. Pa i to je krenulo u bibliotekama, kao igraonica za decu, video je on te fotografije na kojima su se glumci koje je nekad gledao u ozbiljnim filmovima slikali sa decom i rečnicima. Ima li većeg oksimorona od deteta i rečnika, jer dete je rečnik samo za sebe i njegov jezik je kosmos koji će preoblikovati naše živote, kao jezik pesnika Hlebnjikova koji je menjao svet stare Evrope. Slikati dete sa rečnikom isto je kao i snimiti ga pored mrtvačkog kovčega. *Giocare con la morte!* Još je ciničnije kada se u takvim scenama pojavljuju nasmejana lica glumaca i ministara, u opštoj sreći jer su konačno odlučili da decu izvedu na pravi put mrtvozornika. Njegova majka je govorila *žarulja* i *lampadina*, njegov otac je umeo da kaže *sijalica* i *lampa*, ali *izzólampa* i *Glühbirne*. Svesti jezik samo na *sijalicu* ili samo na *žarulju* isto je što i pasti ispod razine uma jednog štajerskog konja. A Mars je bio pametan konj, mirno je zurio u sve bleđu mesečevu žarnicu, čekajući Dezidera i Flavijanu, koji bi pred zoru dojahali u bolnicu, gde su svetiljke još uvek gorele pred kapijom, dok su prve žarulje počinjale da žmirkaju u paviljonima i u dovratku staje.

(Odlomak iz rukopisa romana *PAS I KONTRABAS*)